

แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขเพื่อ
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี:
กรณีศึกษาชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม
The Guidelines of Enhancing the Identity of
a Peaceful Community for Sustainable Tourism
by Buddhist Peaceful Means:
A Case Study of Klong Mahasawat Community,
Nakhon Pathom Province

วิบูลย์ นิมิตรวานิช¹, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ บรรพต ต้นธีรวงศ์

Wiboon Nimitrwanich, Phramaha Duangden Thitañño and

Banpot Thontiravong

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkomrajavidyalaya University

Wang-noi, PhraNakorn Si Ayutthaya 13170, Bangkok, Thailand.

¹Corresponding Author. Email: wiboon.nimi@tat.or.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี การดำเนินการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำการศึกษา คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยมหิตลศาลายา ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำศาสนา และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ตำบลมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม รวม 13 ท่าน เพื่อทราบหลักการและแนวทางการพัฒนา ลักษณะของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชน โดยใช้หลักพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัญหาและการเสริมสร้างการท่องเที่ยวในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จากการศึกษาประวัติและพัฒนาการอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์พบว่า ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ มีสภาพปัญหาความไม่เข้าใจของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมท่องเที่ยวทางน้ำกับเครือข่ายภายนอกพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของชุมชนที่เริ่มเปลี่ยนไป ทำให้ต้องมีการวางแผนในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในส่วนของการตลาดและการประชาสัมพันธ์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนจนเกิดธรรมนูญชุมชนคลองมหาสวัสดิ์อย่างเป็นทางการ

2) แนวคิดของอัตลักษณ์ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนควรจะช่วยกันรักษาวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตของท้องถิ่นด้วยให้ได้ การควบคุมรักษาวัฒนธรรมชุมชนหรืออัตลักษณ์ชุมชนต้องบริหารจัดการควบคุมด้วยชุมชนที่มีส่วนร่วม ปฏิบัติอยู่ร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรมทางพุทธสันติวิธี ซึ่งช่วยเชื่อมโยงประสานสมาชิกชุมชนให้มีทิศทางและแนวคิดจะรักษาอัตลักษณ์ชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลให้การเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวมีความยั่งยืน

3) แนวทางการเสริมสร้างเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์พบว่า ชุมชนมีการจัดการปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติ กล่าวคือ การใช้หลักสาราณียธรรม มีการพบปะพูดคุยตกลงแนวทางปฏิบัติและทำกิจกรรมร่วมกัน ระลึกันถึงกัน มีการแบ่งปันหรือกระจายรายได้ร่วมกัน มีการยอมรับกันและกัน ทำให้ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์สามารถคงอัตลักษณ์ของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ชุมชน; การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน; หลักพุทธสันติวิธี; ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์

Abstract

This qualitative research is of 3 objectives: (1) to study the history and the development of Klong Mahasawat community's identity, (2) to study the conceptual idea of enhancing the identity of a community by Buddhist Peaceful Means, and (3) to analytically study the way to enhance the identity of Klong Mahasawat community in Nakhon Pathom Province for sustainable tourism by Buddhist peaceful means. The research is done by the tools of documentary study and an in-depth interview the 13 key informants among education leaders, lecturer team of Mahidol University, Salya, community leaders, government officers, religious leaders and scholars - the expert ones in Klong Mahasawat Community, Nakhon Pathom Province in order to know the principles and conceptual idea of the development, the community's characteristics of living together peacefully by Buddhist peaceful means.

From the research are as followings:-

1) Problems and the Enhancing of the Tourism in Klong Mahasawat Community: From the study of the history and the development of Klong Mahasawat community's identity, it is found that Klong Mahasawat community has got the problem of not understanding one another among the people who participate in water-way touring activities with the network outside the area which affects the community's identity in that it starts to change and causes making plan in the administration of tourism in the sections of marketing and public relations by the participation of every part in the community leading to a concrete community charter of Klong Mahasawat community.

2) The conceptual idea of the community's identity: It is a part of managing sustainable tourism that the people in the community should cooperate in preserving their cultural traditions and its lifestyle. To preserve community's identity, there must be a mutual community management for living together in line with the principles of Saraniyadhamma, one of Buddhist peaceful means that will help harmonize community's members in joining the same direction and concept as one unique identity of the community. This will lead to the enhancement of community's identity for sustainable tourism.

3) The way to enhance the identity of Klong Mahasawat community: the community has got the way to manage conflicts by Buddhist peaceful means, the principles of Saraniyadhamma such as meetings for the agreement of practical way and performing activities together, having thoughtfulness to one another, sharing or distributing mutual revenue, and accepting one another. These cause the potentiality of Klong Mahasawat community to have sustained itself as the source of sustainable tourism up to the present.

Keywords: Community's Identity; Sustainable Tourism; Principle of Buddhist Peaceful Mean; Klong Mahasawat Community

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งด้าน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยรับเอาวัฒนธรรมประเพณี จากชาติตะวันตก เข้ามาปรับใช้กับพฤติกรรม การดำรงชีวิตของชาวตะวันออก ที่ทำให้วิถีชีวิตชุมชนจากเดิมที่ต้องต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอด โดยอาศัยอัตลักษณ์ชุมชนที่มีความศรัทธา ความเชื่อ ความเข้มแข็ง และความยั่งยืน สามารถสะท้อน ความชัดเจนของอัตลักษณ์ชุมชนนั้น ไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ชุมชนในบริบทของกิจกรรมการท่องเที่ยว ใน รูปแบบต่างๆ เพื่อสนองต่อความต้องการของลูกค้า คือนักท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาการนำเสนอขาย อัตลักษณ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และนำมาเชื่อมโยง อัตลักษณ์ชุมชนกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ต้องการศึกษาประวัติและความเป็นมา หันมาให้ ความสนใจจากเหง้าของชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและสามารถก้าวข้ามผ่านกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของโลก

ตำบลดมมหาสวัสดิ์ “มหาสวัสดิ์” เป็นชื่อคลองขุดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บัญนาถ) เป็นแม่กองขุดคลอง เมื่อ พ.ศ. 2400 เพื่อเชื่อมเป็นเส้นทางลัดไปนมัสการพระปฐมเจดีย์และเปิดพื้นที่ทำเกษตรแก่ราษฎร โดยปากคลองฝั่งตะวันออกเชื่อมกับคลองบางกอกน้อย และปากคลองฝั่งตะวันตกเชื่อมกับแม่น้ำนครชัยศรี เมื่อขุดคลองเสร็จ พระราชทานนามคลองว่า “มหาสวัสดิ์” เพื่อให้สอดคล้องกับคลองที่ขุดก่อนหน้าทีลัดจากแม่น้ำนครชัยศรี เข้าไปในเมืองนครปฐม คือคลอง “เจดีย์บูชา” ภายหลังเรียกสั้นลงเป็น “มหาสวัสดิ์” ซึ่งพื้นที่ตำบลดมมหาสวัสดิ์ อยู่ใกล้ปากคลองฝั่งตะวันตก จึงนำชื่อคลองมาเป็นชื่อตำบล แบ่งเขตการปกครองเป็น 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านศาลานกกระจอก หมู่ที่ 2 บ้านคลองมหาสวัสดิ์ หมู่ที่ 3 บ้านศาลาดิน และหมู่ 4 บ้านคลองโยง (Kasemsangkul, Apichak, 2016)

ในอดีต คลองมหาสวัสดิ์ มีความสำคัญในการเป็นเส้นทางลำเรียงสินค้าที่สำคัญระหว่างแม่น้ำ เจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ ข้าว อ้อย และน้ำตาล ถือว่าเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่มีความสำคัญ ทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความเจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบคลอง มีการใช้ประโยชน์ของที่ดินมากขึ้นใน รูปของการขอเช่าพื้นที่จากที่ดินพระราชทาน จนกระทั่งชุมชนเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นชุมชน ใหม่ขึ้นในบริเวณโดยรอบ เช่น ชุมชนวัดสุวรรณาราม ชุมชนวัดมะเกลือ เป็นต้น โดยยึดอาชีพการทำนาข้าว นาบัว เป็นอาชีพหลัก (Kasemsangkul, Apichak, 2009)

ปัจจุบันคลองมหาสวัสดิ์ นอกเหนือจากเป็นคลองประวัติศาสตร์ มีจุดเด่นในความเป็นอัตลักษณ์วิถี ชีวิตชุมชนชาวเกษตร ที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และความ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ผ่านการพัฒนาให้ทันตามยุคสมัย เพื่อการดำรงอยู่ชุมชนที่มี อัตลักษณ์เป็นของตนเอง โดย ใช้คลองมหาสวัสดิ์เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำของชาวบ้านในชุมชน น้ำในคลองเป็นน้ำที่ใช้ในการผลิต น้ำประปาของกรุงเทพมหานครแล้ว กว่า 150 ปี ประชากรที่มีวิถีชีวิตอาศัยอยู่ในบริเวณโดยรอบคลอง

มหาสวัสดิ์ ทั้งเชื้อชาติ ไทย จีน เป็นต้น เกิดการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ผ่านการเวลา ความขัดแย้ง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนโดยรอบคลองมหาสวัสดิ์ เพื่อใช้ประโยชน์เกิดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยว นำเสนอการท่องเที่ยวทางน้ำโดยล่องเรือในคลองมหาสวัสดิ์ สัมผัสวิถีเกษตรปัจจุบันแบบย้อนอดีต ล่องเรือชมสวน เลียบคลองมหาสวัสดิ์ เริ่มจากจุดแรกบริเวณท่าเทียบเรือวัดสุวรรณาราม ล่องไปตามคลองมหาสวัสดิ์ ก่อนจะขึ้นสู่ท่าเพื่อชมนาบัว ได้แก่ “บัวสัตตบพูนย์” มีดอกสีขาว และ “บัวสัตตบงกช” มีดอกเป็นสีชมพูอมม่วง จากนั้นล่องเรือต่อไปยัง หมู่บ้านศาลาดิน เป็นที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมหาสวัสดิ์ เพื่อชมกรรมวิธีการผลิตข้าวต่าง ๆ จากข้าวกล้องหอมมะลิ และข้าวไรซ์เบอร์รี่ และการแปรรูปผลิตทางการเกษตรต่างๆ จากนั้นล่องเรือมาบ้านฟักข้าว การปลูกฟักข้าวเพื่อนำมาผลิตเป็นน้ำฟักข้าว มาถึงจุดสุดท้ายคือสวนผลไม้และไร่นาสวนผสม พร้อมชมผลไม้ตามฤดูกาลที่มีให้รับประทานตลอดทั้งปี แต่ที่น่าสนใจ คือการ ได้นั่งรถอีแต๊กชมนาสวนผลไม้จนสร้างความประทับใจและเป็นที่สนุกสนานของผู้มาเยือน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน (Gray, Rossarin. et al, 2014)

จุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวคลองมหาสวัสดิ์ การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ล่องเรือคลองมหาสวัสดิ์ นั้นเริ่มต้น ราว พ.ศ.2540 โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร พัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรทั่วประเทศ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และพบว่าสวนผลไม้ริมคลองมหาสวัสดิ์ มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ ผนวกวิถีสีวิตชุมชนริมน้ำ จึงได้ร่วมกันให้ความรู้การจัดการการท่องเที่ยวแก่ชาวสวน และผู้นำชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ และจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวล่องเรือชมสวนคลองมหาสวัสดิ์ โดยได้เปิดบริการท่องเที่ยวเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2543 ที่ชุมชนแห่งนี้ยังได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นทางการท่องเที่ยว รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยในปี 2550 อีกด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติและพัฒนาการอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามหลักพุทธสันติวิธี ต่อแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และความเสียหายที่ทำให้การท่องเที่ยวขาดความยั่งยืน จากอดีตสู่ปัจจุบันกว่า 16 ปี ถึงแม้จะผ่านอุปสรรคและความขัดแย้งภายในชุมชน ผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกัน การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม แต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ชุมชนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้อย่างเข้มแข็ง เพื่อให้ประชากรในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในบริบทของพหุวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ในกรอบของพุทธสันติวิธี คือ สาราณียธรรม 6 หลักธรรมที่เป็นเหตุก่อให้เกิดความรู้สึกถึงกัน ก่อให้เกิดความรัก และความเคารพระหว่างกัน มี 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา กายกรรม คือ การแสดงออกหรือกระทำต่อกันด้วยความเมตตาในชุมชน 2) เมตตาวาจากรรม คือ การใช้วาจาด้วยความเมตตาของคนในชุมชน 3) เมตตามโนกรรม คือ ความเมตตาทางใจต่อกันของคนในชุมชน 4) สาธารณโภคี คือ การแบ่งปันประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน 5) สีลสามัญญตา คือ การมีศีลและกฎ กติการ่วมกันในชุมชน 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความคิดไปในทางเดียวกันของคนในชุมชน หลักธรรมนี้ในการเสริมสร้างสังคมสันติสุข ทำให้เกิดความรักและความเคารพซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมช่วยสร้างสรรค์

สามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางหรือเป็นแบบอย่างในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี

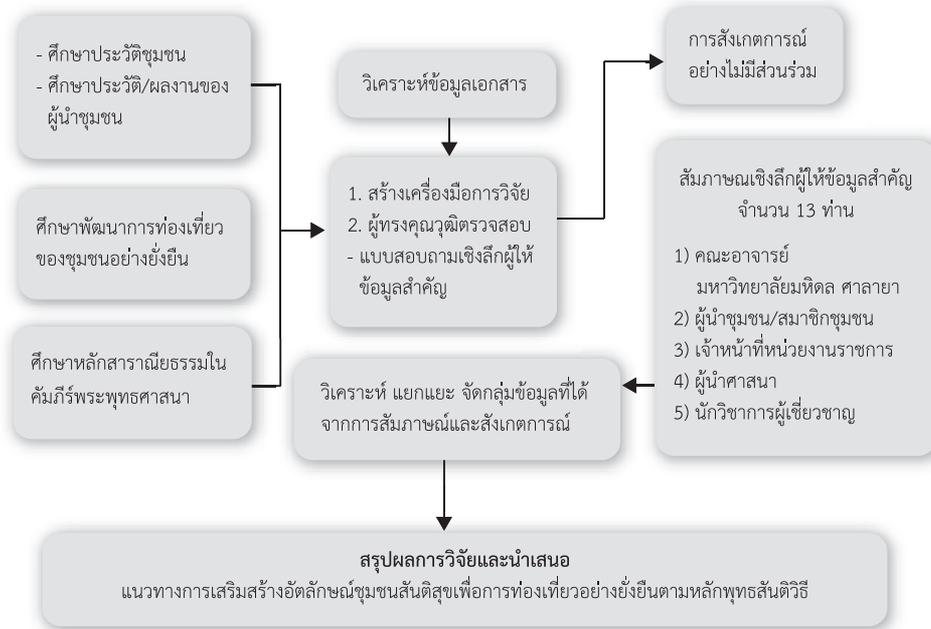
วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขเพื่อการอยู่ร่วมกันตามแนวคิดทฤษฎีสันติวิธี หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันตามหลักพุทธสันติวิธี สำหรับการวิจัยนี้คือ สาราณียธรรม 6 เพื่อเป็นกรอบวิเคราะห์เบื้องต้นโดยศึกษาหลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ทฤษฎีการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตำรา หนังสือ งานวิจัย บทความ พร้อมทั้งการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมทั้งผู้นำการศึกษา วัด ชุมชน หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นข้อมูลที่ได้การรวบรวมเอกสารและการสัมภาษณ์ จะนำมาวิเคราะห์เพื่อเป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเพื่อการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน

นอกเหนือจากการวิจัยเอกสาร ในการวิจัยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำการศึกษา คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำศาสนา และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ตำบลมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม รวม 13 ท่าน เพื่อทราบหลักการและแนวคิดการพัฒนา ลักษณะของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชน

ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา รวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ เว็บไซต์ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มประชากรตัวอย่างนำมาวิเคราะห์ และสรุปผลการศึกษาพร้อมทั้งนำเสนอการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยคงอัตลักษณ์ของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม โดยผู้วิจัยได้สรุปกรอบการวิจัย ได้ดังนี้

กรอบการวิจัย

ผลการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี: กรณีศึกษาชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ชุมชน ภายใต้กรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาคือหลักสารานุกรมว่าเป็นอย่างไรรวมชุมชนคลองมหาสวัสดิ์มีรูปแบบแนวทางการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนอย่างไร และปฏิบัติตามหลักสารานุกรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนกันอย่างไร จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ประวัติและพัฒนาการอัตลักษณ์ชุมชนสันติสุขของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์จังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวทางน้ำในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ มีการนำตำนานทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติมานำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ภาคภูมิใจและเป็นสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวจำนวนมาก อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเมืองท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หากชุมชนใดไม่มีซึ่งอัตลักษณ์

ก็จะไม่มีความโดดเด่น ความน่าสนใจ ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ซ้ำแล้วซ้ำอีก แต่ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์นั้น มีเสน่ห์ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

อัตลักษณ์ชุมชนที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยว พบได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อชมวิถีอันเรียบง่ายของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ที่ยึดมั่นผูกพันในพุทธศาสนา เป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน เช่น

- นาบัว ซึ่งมีความอลังการของนาบัวที่กว้างไกลสุดสายตา พื้นที่ขนาด 20 ไร่ มีดอกบัวฉัตรบุษย์สีขาวได้แทงก้านสูงเหนือน้ำ แทรกแซมผสานกับบัวสัตตบงกชสีชมพูแสนอ่อนหวาน ทั้งดอกบานและดอกตูม
- ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านศาลาดิน กลุ่มข้าวตัง กิจกรรมและสินค้า OTOP จากกลุ่มแม่บ้านเกษตรมหาสวัสดิ์
- บ้านป่าแจ้ว เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งมีสินค้าแปรรูปของป่าแจ้ว นั่นก็คือ กล้วยหอมทอดกรอบ แปรรูปกล้วยหอมทอดกรอบให้อร่อยยิ่งขึ้นซึ่งมีหลายรสด้วยกัน ทั้งรสพิชซ่า รสบาบีคิว รสต้มยำกุ้ง รสธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีสินค้าแปรรูปต่างๆ ผลิตภัณฑ์โอท็อป ขนม ผลไม้อบแห้ง ข้าวไรซ์เบอร์รี่ น้ำผลไม้ต่างๆ และผลไม้สดๆ

พร้อมทั้งการส่งเสริมศรัทธาสู่การท่องเที่ยว คือ มีวัดสุวรรณาราม วัดศาลาดิน เจ้าพ่อเขาตก เจ้าพ่อสุบิน และยังมีวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น เช่น นิทานพื้นบ้าน นิทานประจำถิ่น นิทานศาสนา นิทานปรัมปรา นิทานมหัศจรรย์ นิทานสัตว์ นิทานเรื่องผี นิทานตลก นิทานเข้าแบบ เป็นต้น (Kasemsangkul, Apichak, 2009)

ปัจจุบันชุมชนคลองมหาสวัสดิ์พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ การท่องเที่ยวที่นิยมวิถีชุมชนชีวิต การท่องเที่ยวแบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และการเผยแพร่ของข้อมูลข่าวสารในโลกออนไลน์ ทำให้บางแหล่งตั้งรับไม่ทัน เกิดการถาโถมของจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามามากจนเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ มีเรื่องของผลประโยชน์ก็ทำให้มีความขัดแย้งกันในพื้นที่ไม่ได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชนถูกทำลาย สุดท้ายก็ถึงจุดเสื่อม นักท่องเที่ยวก็หนีไปค้นหาสถานที่ใหม่ และนี่จึงเป็นเหตุผลหรือความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์จะต้องมีการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถเสริมสร้างคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน และไม่ทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษ (Liberal Arts Education of Mahidol University, 2016)

2. แนวคิดการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี

จากการศึกษาวิจัย พบว่า การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยปกป้องและรักษาโอกาสให้กับคนรุ่นต่อไป ในอนาคต สนองความต้องการด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในขณะที่สามารถธำรงรักษาเนื้อหาทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ (Voratitipong, P, 2009) และระบบ

อื่นๆ ที่เกี่ยวกับการเกื้อหนุน และระบบต่างๆ ที่เกื้อหนุนชีวิต พืช สัตว์และมนุษย์ กล่าวคือ ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ต้องมีการวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ต้องรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และ ต้องกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพื่อสังคม(World Tourism Organization, 1998) กล่าวโดยรวมแนวทางการเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งสมาชิกชุมชนต้องมีส่วนร่วม มีความต้องการร่วมกัน ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค มีการกระจายรายได้และทำสุดต่อคำนึงถึงขีดความสามารถของธรรมชาติคำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีอยู่ดั้งเดิม ที่ยังคงต้องรักษาไว้

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสาราณียธรรม 6 (Thai tripitakas 12/492/531, 14/54/65, 24/50/106) ได้แก่

1. เมตตาทายกรรม การช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวจีกรรม การช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ประโยชน์สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาเมตตากรรม การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีหน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาราณโกศิ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงผู้เดียวนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน
5. สีสสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัยไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารักเกลียดของหมู่คณะ
6. ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto), 2013)

3. แนวทางการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามหลักพุทธสันติวิธี

แนวทางในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยอัตลักษณ์ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ตามที่ได้ศึกษามานี้เห็นว่าชุมชนได้มีการปรับการขัดแย้ง โดยหลักพุทธสันติ และสาราณียธรรม (Thai tripitakas 12/490/529)

คือมีการแบ่งปันผลประโยชน์กัน มีการยอมรับซึ่งกันและกัน การจัดกิจกรรมเสริมในเส้นทาง การท่องเที่ยวทางน้ำ การต่อยอดกิจกรรมที่นาบัว การทำข้าวตังทางชุมชนบ้านศาลาดิน ทำไข่เค็ม กล้วยตาก ทำดินจากผักตบชวา เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ชุมชนซึ่งตามหลักสาราณียธรรม อันเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันด้วยดี ทั้งกาย วาจา ใจ การประพฤติปฏิบัติ การทำความดีร่วมกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้

ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์สามารถคงอัตลักษณ์ไว้ได้ โดยในส่วนของชาวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ยังคงปฏิบัติยึดมั่นในการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยอัธยาศัยไมตรีในอัตลักษณ์ ของชุมชนเหมือนเดิม ในขณะที่นักท่องเที่ยวก็ได้รับความรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิตความเป็นคนริมน้ำ ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงก็เพื่อประโยชน์ร่วมกัน อยู่กันอย่างสันติสุข โดยไม่ทำลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมเสียทั้งหมด จากการวิเคราะห์ที่ได้พบจุดแข็งจุดอ่อนด้านการท่องเที่ยวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ (SWOT ANALYSIS) กล่าวคือ

จุดแข็ง Strength (ภายใน) คือ มีที่ตั้งไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร มีต้นทุนที่น่าสนใจในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และประเพณี มีศักยภาพสูงในการเป็นชุมชนท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเกษตร มีทรัพยากรสมบูรณ์ทั้งด้านการเกษตร วัดยังเป็นศูนย์รวมศรัทธาและความสามัคคีของชุมชน

จุดอ่อน Weakness (ภายใน) คือ สมาชิกชุมชนและเครือข่ายชุมชนจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยไม่คำนึงถึงปัญหาผักตบชวาและน้ำเสีย สมาชิกชุมชน เครือข่ายชุมชน ตลอดจนองค์กรภาครัฐมีการร่วมมือกันอย่างไม่เหนียวแน่นในการเสริมสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน และเครือข่ายชุมชน บางกลุ่มได้รับประโยชน์มากกว่าส่วนรวม และขาดแผนการตลาด การประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

โอกาส Opportunity (ภายนอก) คือ ได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากหน่วยงานการศึกษาภาครัฐ สนับสนุนวิชาการ ในชุมชนเพื่อสร้างโอกาสในการหารายได้ ผู้นำชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาต่อยอด สินค้าภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมสินค้า OTOP ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อลดผลกระทบจากการนำผักตบชวามาทำเป็นดินผักตบชวา และสร้างที่ตกไข่มันก่อนนำน้ำเสียลงสู่คลองมหาสวัสดิ์ ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การท่องเที่ยวทางน้ำได้รับการประชาสัมพันธ์จากภาคเอกชน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ

อุปสรรค Threat (ภายนอก) คือ การเข้ามาของนายทุนและนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชุมชน การแก้ปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ ยังไม่มีแผนรองรับที่ชัดเจน ปัญหาผักตบชวาจากชุมชนใกล้เคียง ทำให้เป็นอุปสรรคกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

โดยภาพรวมแล้ว พบว่า เป้าหมายหลักของการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน คือ การเจรจาด้วยเหตุผลโดยต่างฝ่ายต่างให้เกียรติกัน แม้จะมีบางกรณีที่อาจจะไม่พอใจกันบ้าง แต่เพื่อสังคมส่วนใหญ่ก็จะยอมกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คนในชุมชนที่เป็นผู้นำส่วนใหญ่จะมีน้ำใจต่อกัน ผูกพันเชื่อมโยงกันด้วยน้ำใจ รู้ว่ามีปัญหาแต่ตั้งใจทำไป ทำร่วมกัน แก้ปัญหากันไป ก็ทำให้สำเร็จผลมาจนถึงทุกวันนี้ มองโดยภาพกว้างแล้ว คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน ทำให้ชุมชนมีความเป็นเอกภาพ แบ่งหน้าที่กันทำในแต่ละฝ่ายแล้วแต่ใครถนัดด้านไหน กลายเป็นความหลากหลายภายใต้ชุมชนหนึ่งเดียว

สรุป

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทั้งในส่วนที่เป็นเอกสาร การสัมภาษณ์และได้เข้าไปศึกษาในพื้นที่จริง ได้เห็นการทำงานกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน มีทั้งในส่วนการส่งเสริมพัฒนากิจกรรมใหม่ และการตามแก้ไขสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ ซึ่งสะท้อนความเป็นจริงของสังคมหรือชุมชนทุกๆ ชุมชน ที่ต้องมีการพัฒนาส่งเสริมและการแก้ไข กล่าวคือ ไม่มีชุมชนใดที่จะสมบูรณ์แบบ เพียงแต่การจัดการสิ่งที่ดี ที่เป็นจุดแข็ง หรือน้อมนำโอกาสมาสู่การพัฒนาให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ได้มีจุดแข็ง และโอกาสที่สอดคล้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน อีกทั้งชุมชนยังมีการทำกิจกรรมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับหลักสารานุกรมธรรม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน วางตัวสุภาพ เคารพนับถือกัน มีการพูดคุยกันด้วยถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ค่อยอธิบายเหตุผลความจำเป็น บอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำตักเตือนพูดคุยกัน ไม่ด่าว่ากัน ไม่กล่าวร้ายหรือพูดคำหยาบ พูดความจริงต่อกัน พูดมุ่งเกิดประโยชน์ มีการแบ่งปันกระจายรายได้สู่ชุมชน ได้ด้วยกันทุกฝ่าย ส่งเสริมให้สร้างอาชีพเสริม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การมุ่งเสียสละเพื่อส่วนรวม เพื่อการใช้สอยบริโภคร่วมกัน มีส่วนร่วมในการรับรู้ แก้ไขปัญหา และการได้รับโอกาสที่ตีร่วมกัน การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อสร้างอัตลักษณ์ที่เหมือนกัน มีกฎเกณฑ์ระเบียบของชุมชน เพื่อเป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน และมีความเห็นชอบ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน เห็นชอบร่วมกัน

จากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่า ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ได้ยึดถือหลักสารานุกรมธรรมแม้ว่าจะไม่เข้าใจในรูปศัพท์ทางบาลีก็ตาม แต่พฤติกรรมและแนวทางปฏิบัติต่างสอดคล้องกับหลักการดังกล่าว คือ ยอมรับนับถือกัน มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน มีส่วนร่วมในการจัดให้เป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูล การปรึกษาหารือ ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันคิด ร่วมกันรับผิดชอบ และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยประโยชน์

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนของชาวชุมชนมหาสวัสดิ์สมควรที่จะให้ภาครัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เนื่องจากชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ เป็นชุมชนขนาดเล็ก การบริหารจัดการปัจจุบันพึ่งพาตนเอง และวัดยังคงเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมสำคัญต่างๆ ในชุมชน ดังนั้น แนวคิดการเสริมสร้างการท่องเที่ยวตามแนวพุทธสันติวิธีมีอยู่แล้วเป็นพื้นฐานของชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะนโยบายในการบริหารจัดการประเด็นหลัก ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดทำแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลคลองมหาสวัสดิ์ เพื่อให้มีแผนพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนเส้นทางการท่องเที่ยว

เที่ยว และการเตรียมความพร้อมบุคลากรในพื้นที่ ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่จะทำให้ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ เป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่คงรักษาอัตลักษณ์ชุมชนไว้อย่างมั่นคง โดยใช้กิจกรรมท่องเที่ยวทางน้ำ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ให้คงอยู่สืบต่อไป ให้เป็นรูปธรรมในแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว

2) ข้อเสนอแนะให้เทศบาลตำบลคลองมหาสวัสดิ์ ร่วมสนับสนุนการจัดทำแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวในตำบลคลองมหาสวัสดิ์ เน้นในเรื่องกิจกรรมที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ โดยให้ความรู้ความเข้าใจ กับนักท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวทางน้ำ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชนรักษาไว้ให้คงอยู่ และเสริมในเรื่องของแนวพุทธสันติวิธี หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้เห็นถึงการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุขและสมประโยชน์ทุกฝ่าย

3) ข้อเสนอแนะให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ให้ความสำคัญสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการตลาด และการประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ มีการจัดทำแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ของการตลาดและการประชาสัมพันธ์ในทิศทางที่ชัดเจน ตอบสนองความต้องการของชุมชนและนักท่องเที่ยว นำเสนอในรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน (Local Experience) โดยมุ่งเน้นการนำเสนอขายความเป็นอัตลักษณ์ท่องเที่ยวชุมชนสันติสุข อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทบทวนในครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาต่อ เพื่อเป็นแนวทางในเสริมสร้างการท่องเที่ยวของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ชุมชน ตามแนวพุทธสันติวิธี ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอประเด็นสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ศึกษาและพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการตลาด ในรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน (Local Experience) เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามแนวพุทธสันติวิธี

2) ศึกษาแนวทางการค้า การลงทุน เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนภายใต้วิวัฒนาการการค้าการลงทุนสมัยโลกาภิวัตน์

3) การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ศึกษากรณีกระบวนทัศน์การพัฒนาสู่ประเทศไทย 4.0 กับ ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม

References

- Kasemsangkul, A. (2009). *Legendary Salaya, Open the old record is not forgotten.* (2nd ed.). Nakhon Phathom: Faculty of Liberal Arts Mahidol University.
- Kasemsangkul, A. (2016). *Salaya town - to experience the charm of happy life, near the capital.* Nakhon Phathom: Center of Thai Studies, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University.
- Liberal Arts Education of Mahidol University. (2016). *Report of tourism development project in Salaya area which have potential for tourism activity promote in Local Experience style.* Liberal Arts Education : Mahidol University Creative Economic center.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2013). *Dictionary of Buddhism.* (25th ed.). Phildhamma. Bangkok.
- Rossarin, G. et al. (2014). *Yesterday – Today Mahidol Salaya.* Plan Printing. Bangkok.
- Voratitipong, P. (2009). *The Development of Curriculum on Sustainable Tourism Management for the Community.* Doctoral Dissertation. Bangkok: King Mongkut's University of Technology North Bangkok.
- World Tourism Organization. (1998). *Tourism Economic Report.*